

JANEZ TRDINA:

Hudamos.

(To pripovedko je napisal naš znameniti pisatelj, ko je bil še dijak. Dne 29. maja letos mu bodo ob stoti obletnici njegovega rojstva vzdali v Malem Mengšu, h. št. 11 spominsko ploščo. Tu je bil namreč rojen, pokopan pa je v Novem mestu.)

V rašiskem gozdu med Mengšem in Skaručno je pečevje, ki se mu pravi Šumbreg. To ime je dobilo pečevje odtod, ker izvira tu iz globoke votline hudournik, ki dere po skalah z velikim bobnenjem zlasti ob deževju in je tratam in travnikom v veliko korist.

Na eni strani trat ob hudourniku je stala nekdam takoj pod hribom koča. Najprej je gospodaril v njej reven, a priden kmet, po njegovi smrti pa je podedoval kočo njegov sorodnik Miha. Tudi ta ni imel dosti slabih lastnosti. Bil je vedno vesel, priden, postrežljiv, uren in pripraven za vsako delo. Ali, kakor pri nas marsikdo, ga je tudi on le prerad srkal. Njegova edina prijateljica je bila kupica vina. En teden je delal, drugi teden pil in tako mu je zaporedoma potekalo vsako leto. Ta skoraj edina slabost pa je spravila Miho v velike zadrege. Pri krčmarjih je imel s kredo napisanega že toliko dolga, da mu je bila hišica v trajni nevarnosti, da pride na boben.

Takrat je prebival v rašiskem gozdu pes, ki so ga klicali za Hudamosa. Na poti vrh Šumbrega je sedel vsak večer in lajal, da se je razlegalo daleč na okrog. Več pogumnih fantov se je sicer že lotilo psa, a on jih je popadel in tako ogrizel, da se niso več upali blizu.

Nekega zimskega večera je tudi naš Miha taval pijan po Šumbregu. Ko pride do Hudamosa, se mu zasmili, ker je bil hud mraz, in ga nagovori: »Pojdi no z mano, da se pogreješ. Tudi jesti ti bom dal. Ker sem jaz sit, pa bodi še ti.« Na te besede se je hudi pes ves izpremenil. Začel se je Mihi dobrikati, ga lizati, na zadnje pa na veliko začudenje pijančka celo govoriti: »Glej, jaz sem posestnik tega hriba in vsega, kar je v njem. Moja dolžnost je, da skrbim za dobrotljive ljudi. Zapomni si, od danes sem tvoj prijatelj in videl boš, kako znam poplačati tvojo postrežljivost.«

Tako je šel Hudamos z Miho, se pri njem najedel in pogrel, a se zopet vrnil na svoje čakališče. Odslej je prihajal pes vsak večer h koči in Miha mu je rad postregel, če je bil le doma.

Miha je kmalu spoznal, da obetanje psa ni bilo prazno. Spomladi mu je pes vselej povedal, kdaj naj seje, in prav tako mu je naznanil prikladni dan žetve. Miha ga je slušal in glej, od mernika posetve je namlatil po sto ali še več mernikov zrnja. Vsajeno drevo je v tretjem letu popolnoma dorastlo in dajalo že toliko sadja, da Miha ni vedel kam z njim. In če je bila letina še tako slaba, je on vendar pridelal zmeraj enako.

Tako je bil Miha v nekaj letih mož brez dolgov, odvadil se je tudi pijančevanja in si končno poiskal še nevesto. Pa, kakor je vobče navada, tudi on se je prevzel in postal sila ošaben. Hudamosa, vsakdanjega gosta in dobrotnika, je začel gledati vedno bolj po strani. Ko pa se je poročil, mu je celo rekel: »Ne zameri, da te ne morem več sprejemati v svojo hišo. Tvoja grda pasja podoba se utegne moji mladi ženi zastuditi.«

Hudamos se ni na te besede nič prerekal, ampak se mirno poslovil od Mihe z besedami: »Da me podiš od hiše, ti ne bo v korist. Prišel bo čas, ko se me boš spomnil in ti bo žal svojega dejanja, a jaz bom zate izgubljen. Vendar te zavoljo nekdanje dobrotljivosti nočem zavreči popolnoma. Ne ti, ampak tvoj sin me bo mogel najti. Vrh Šumbrega me ne boste več videli, stanoval bom v votlini hudournika. Tja naj me tudi pride iskat tvoj sin, kadar boste v potrebi. Z Bogom!«

Od tedaj ni bilo več psa v hišo, pa tudi prejšnjega pridelka ne. Njive in senožeti niso več rodile. Prišle so slabe letine, nevihte, toča, ki so prinesle v Mihovo hišo staro revščino. Česarkoli se je lotil, vse mu je spodletelo, njegovo ženo, ki je bila doslej vajena vsega dobrega, pa je trajna nesreča v hiši tako potrla, da je od žalosti umrla.

Miha se je rašiškega škrate večkrat domislil, vendar ga je bilo sram, da bi iskal pri njem pomoči. Ko pa mu je nesreča priklopila do vrhunca, si že ni vedel pomagati drugače. Sklenil je, da pošlje svojega sina iskat Hudamosa. Jurček je bil prebrisan fantek in takoj pripravljen na pot, čim mu je oče povedal kaj, kam in zakaj. Srčno stopi v votlino, pa komaj napravi pet korakov, ga že objame strašna tema. Med premišljevanjem, kaj bi storil, se ozre okoli sebe in zagleda ob steni kamnato mizo, na njej pa štiri stvari, obroč, palico, čašo vode in kurje pero, vsako z napisom: Ključ k Hudamosu. Jurček jih brž pobere z mize, razmislija, kaj naj vse to pomeni, poskuša in poskuša in končno ugame.

Pisatelj Janez Trdina (1830—1905)

Obroč si dene okoli glave. Pri tej priči se jama razsvetli, da se je mogel brez obotavljanja kretati dalje po jami navzdol. Ko pride do tal, mu na enkrat zapre pot kolo, obito z žebli. In zopet poskuša Jurček ključ k Hudamosu. In ko vrže čašo vode, se mu kolo umakne. Jurček gre veselo naprej in pride do lepo ozaljšanih vrat. Ali pred vrati sta imela stražo dva srdita medveda, ki sta tako renčala, da se je deček silno prestrašil. Pa si vzame Jurček zadnjič poguma in začne udrihati po medvedih s palico. V hipu sta oba divjaka krotka in se mu umakneta s pota. Zdaj porabi Jurček zadnji ključ, ki mu je bil ostal: v zapah vtakne kurje pero in vrata se mu odpro na stežaj. Deček stopi v krasno dvorano in zagleda Hudamosa, kako sedi za mizo in se mogočno ozira okoli sebe. Ko zagleda Jurčka, odpre svoj pasji gobec in reče prijazno: »Ne boj se, Jurček, ker me je oče pognal, bom pa tvoj prijatelj. S tabo sicer ne pojdem, ljudje niso vredni, da bi me še kdaj videli, bom pa vedno neviden okoli tebe. Tu poglej moje znamenje prijaznosti!« Pri teh besedah skoči Hudamos izza mize in privzdigne pokrov, ki je bil vdolan sredi dvorane. »Glej, tu izvira hudournik. Njemu hočem podeliti lastnost, da bo vsaka stota njegova kapljica iz srebra. In ker teče voda mimo

vaše hiše, ti je treba samo, da položiš vsak večer vanjo krožnik, pa ti bo drugo jutro poln čistega srebra.« Jurček se za dobroto lepo zahvali, Hudamos pa mu poda tace in ga pospremi do kamnate mize.

Zdaj se je vrnilo v Mihino hišo staro blagostanje. Hudamosovo prijaznost sta uživala hvaležnega srca v miru in slogi oče in sin. Ali njuni vnuki so postali znova prevzetni in srebra niso hoteli več loviti s krožnikom, ampak kar s škafi. To nepremišljeno početje se je seveda Hudamosu zopet zamerilo, zato je studencu podeljeno lastnost odvzel in tako pahnil prebivalce hiše na trati v staro siromaštvo. Ob vse so zdaj prišli, celo ob hišo, ki se je potem razsula, da ni več ostal kamen na kamnu. —

(Ta pripovedka hoče povedati, da je bil nekdanj na Rašici rudnik, ki se je pa že davno izpraznil in zasul. Le jame, vrtci in druga znamenja, kakor kamenje, pesek i. t. d. nas danes spominjajo nekdanje večje sreče tega gozdnatega hriba, ki moli sredi Kranjske kotline kot sosed Šmarne gore.)

Priobčil J. R.

Bajka o Gorjancih.

*Na Gorjancih, v Gluhi losi,
Bog pomozi, Bog pomozi!
Star Matuzelj tam prebiva,
— brada lice mu zakriva —
pod drevesom sredi vrta,
— spodaj hrast je, zgoraj trta. —*

*V vrhu gnezdi Rajska ptica,
Rajska ptica — zavodnica
vsakogar, ki tukaj hodi,
da brez stese v hosti blodi,
ves zamaknjen v njeno petje,
v uri mine mu stoletje.*

Vera Albrechtova.

IVAN MATELIČ:

Rogoban in švedra.

(Basen.)

Stari kozel rogoban grm zamišljeno obira in na to, na ono stran za družino se ozira. Izza vogla svinja švedra prišanta in prikljusa, rep v zavojko si sesvedra in nad kozlom godrnja.

»Rogoban!« naduha kreha, »sama škoda te je in kvar! Žrtje tvoje se ne upeha. Kaj ti sence nič ni mar? Pride leto, z njim srpan, solnce tlelo bo, ščemelo, žgalo, peklo dan na dan. Vse si sence bo želelo. Pa še cvetja slastni duh z grma žreš, bradati zlod! Náhoden in slep in gluha je za kras rogati rod.«

»Ne krnjavkaj, godrnjula!« de žvekaje rogoban, »ne zabavlja nič, grdulja, sodi raje svoj čekan. Le glej svoje delo, krnja! Kam je šla zelena drn? Mesto trate — gola brnja in porumenela strn. In iz brnje v zrak štrlijo korenine v beli dan, ki grmovja trš redijo: to je storil tvoj čekan. Kaj ti je za senco torej? Kaj ti žal za duh in cvet? Vem od lani že osorej: Ko vročina pali svet, tebi je največja slad gnojnice dišeči hlad.«